

PROBLEMI I KRIZA EKONOMSKE NAUKE

PROBLEMS AND CRISIS OF ECONOMICS

Veselin Drašković¹

JEL Classification: A11; C50;

Original Scientific Paper

Primljeno / Received: November 27, 2016

Prihvaćeno / Accepted: December 11, 2016

APSTRAKT

U radu se analiziraju i kritikuju razne negativne pojave, koje uzrokuju krizu ekonomske nauke. Polazi se od hipoteze da dugoročna istraživačka marginalizacija osnovnih ekonomskih problema i metodološka improvizacija vode ekonomsku nauku u ćorsokak. Zaključuje se da je mitologizacija nauke supstitut malih ulaganja u nju i rezultat određenih politika. Ona je posljedica postojanja konflikta između opštih interesa društva i povlašćenih interesa grupa.

ABSTRACT

This paper analyzes and critics various negative phenomena affecting the economic science crisis. It starts from the hypothesis that long-lasting research marginalization of the basic economic problems and methodological improvisation lead the economic science to a dead-end street. The paper concludes that described mythological character of science is supstitute of insufficient investments in science. This is consequence existence conflict between common interest of societe and particular interest of interest groups.

*“Tržišni fundamentalizam je uvijek bio politička doktrina,
koja je služila određenim interesima,
a nikad nije bila podržana od stvarne ekonomske teorije,
niti od istorijskog iskustva“.*

J. Stiglitz

¹ Univerzitet Crne Gore, Pomorski fakultet Kotor.

1. UVOD

Narodna izrekanas uči da „bez alata nema zanata“. Naučna metodologija je skup alata (analitičko-misaonih postupaka), sistematizovanog redoslijeda i procedura po kojima se odvija neko istraživanje, odnosno obrada podataka (činjenica) iz svakodnevnog života. U skladu s dominirajućim shvatanjem sintetizovanog znanja, danas je opšte prihvaćeno mišljenje da je naučna metoda induktivno-deduktivna i empirijski-racionalna. Ona po prirodi stvari mora u sebi sadržati sumnju, koja se odagna tek poslije rigoroznog i višestrukog provjeravanja u praksi.

Savremena nauka je snažno napredovala posljednjih vjekova, a naročito posljednjih decenija, skoro eksponencijalno, zahvaljujući prvenstveno bumu informacionih, komunikacionih, transportnih i drugih tehnologija. Međutim, njeno suštinsko opredjeljenje je da se društveni život uređuje prema normama koje je uočio i formulisao ljudski um. To je naslijeđeno od antičkog principa. Pored ostalog, u nauci se ne smije: a) dokazivati nešto polazeći od nečeg što je besmisleno, (*Ab absurdo*), plagirati, tj. doslovno od riječi do riječi prepisivati (*Ad litteram*, ili: *Ab alio ammentatas hastas torquere* - Ciseron). Naravno, u većini slučajeva se poznatom nešto dodaje (*Facile est inventis addere*), primjenjuje na nešto drugo, kombinuje i sl., c) nastupati po volji (*Ad libitum*), subjektivno, d) previše vjerovati, jer sumnjajući dolazimo do istine (*Dubitando ad veritarem pervenimus*) i e) polaziti od nepogrešivosti, nepromjenjivosti i apsolutnih istina, jer se nauka stalno ispravlja, mijenja, usavršava. Smije se mijenjati samo ono što treba (*Mutatis mutandis*). Suprotna djelovanja su pogubna po nauku.

Postojanje, preplitanje i diferencijacija mnogih kontroverznih teorija (principa i pristupa) u ekonomskoj nauci, i njima korespondirajućih metodoloških osnova, ukazuje na nepostojanje ne samo jedne opšte (univerzalne, ekskluzivne) ekonomske teorije, nego i čvrstog konsenzusa po osnovnim pitanjima. To dovodi u pitanje konzistentnost ekonomske nauke i može navesti na razmišljanje da se, ipak, radi više o umjetnosti nego o nauci (dilema o ekonomiji: doctrina vs art).

Ekonomaska nauka se ne može optužiti da nije slijedila praksu, jer, ona uvijek kasni i objašnjava fenomene, koji su se već dogodili. Pored toga, tokom svojeg historijskog razvoja sve ekonomske teorije svrstale su se u dvije (suštinski institucionalne) grupe: za tržišno regulisanje i za državno regulisanje. I jedna i druga grupa predstavljaju manje ili više apologetski izraz ekonomske stvarnosti (postojeće ili željene, ideološki determinisane).

2. PROBLEM DOMINACIJE POLITIKE NAD EKONOMIJOM

Dominacije politike nad ekonomijom je uvijek postojala, u manjoj ili većoj mjeri, zavisno od društvenog poretka, karaktera i reformske snage procesa koji su se u njemu odvijali. Zbog toga je ekonomska nauka uvijek lavirala između objašnjenja fenomena ekonomske prakse (realne stvarnosti) i zahtjeva vladajuće politike (opravdavanja, apologetike - Blaug, 1994). Naravno, razmatrana dominacija politike se manifestovala preko glorifikovanja jednih ekonomskih procesa, prob-

lema i pojava i potcjenjivanja i/ili marginalizovanja drugih. U svemu tome, politika je direktno ili indirektno, na raznim nivoima (od lokalnog do globalnog) i raznim instrumentima i sredstvima nastojala i često uspijevala da vrši ideološku indoktrinaciju društva. Drugim riječima, politika je „preko naučne paradigme izolovala društvo od bitnih društvenih problema“ (Kuhn, 1962). Kao dobar primjer može se navesti trodecenijski raskorak između monističke neoliberalne retorike i kvazi-neoliberalne stvarnosti, koji je nanio ogromnu štetu narodima i nacionalnim resursima u državama Jugoistočne Evrope na prelazu iz 2. u 3. milenijum.

Subjektivne težnje nomenklatura vlasti, uz pomoć prateće i veoma nametljive interesne apologetike (koja se u navedenom primjeru zasniva(la) na neoliberalnoj ideologiji i mitologiji) degenerisali su objektivne uslove života i rada, a samim tim i mogućnosti slobodnog izbora u ekonomskoj stvarnosti. Kvazi i/ili alibi-ekonomisti su svojom apologetskom podrškom dominantno interesnog tipa značajno doprinijeli kvazi-neoliberalnoj operacionalizaciji i instrumentalizaciji ekonomskih procesa i promjena, koji su u praksi realizovali preko bizarnih, netransparentnih i kvazi-institucionalnih improvizacija (Drašković, 2016).

U periodu dugog i neuspješnog trajanja postsocijalističke tranzicije, koju je dominantno karakterisala (uglavnom) negativna smjena vrijednosnih kriterijuma u društveno-ekonomskom razvoju i kriza vrijednosne paradigme u ekonomskoj nauci (pomenuta apologetika u teorijskim “naučnim” elaboracijama i druge banalizacije koje će biti razmotrene u nastavku) podudarile su se sa krizom moralnih kriterijuma u društvu i najezdom oportunističkog ponašanja u svakodnevnom ekonomskom ponašanju (slika 1). Ono je postalo oportunističko, kvazi-tržišno, grabeško, elitističko i privilegovano. Sve je to dovelo do mnogih kvazi-neoliberalnih i ogovarajućih kvazi-institucionalnih paradoksa (vidi šire u: Draskovic, 2014; Draskovic, Lacic i Draskovic, 2016).

Slika 1: Osnovni uzroci tranzicijskih problema

Tranzicija je zadržala jednu veoma bitnu (ali u biti pogubnu) odrednicu ekonomske nauke: fenomenološku *vulgarizaciju* u teoriji i praksi. Ona je omogućila pretvaranje jednog institucionalnog monizma (dirižizma) u drugi (neoliberalizam), koji je daleko sofisticiraniji i razorniji, jedne dogme u drugu, jedne mitomanije u drugu, jednog totalitarizma i redukcionizma u drugi. Pri tome su zadržani isti ili slični *načine vladanja*: retorika, mesijanska obećanja, dvojni standardi, surovost, protekcionizam prema sopstvenom narodu, dominacija politike nad ekonomijom, reprodukovanje krize, palijativnost i rigidnost reformi, iracionalna mitologija, anti-razvojna i interesno orijentisana metodologija, koja se faktički koristila eksperimentalno, sa programiranim interesima dirigenata (alibi-reformatora ili alibi-neoliberalna, pri čemu se prefiks "alibi" može zamijeniti prefiksom "kvazi").

Institucionalne improvizacije, oportunistna motivacija, razne kvazi-institucionalne imitacije i interesni eksperimenti su se nastavljali u nedogled. "Reformski" rezultat je (opet) bio razočaravajući: paralelno su se uvećavali ukupna šteta za društvo i granična korist za "sposobne" („snalažljive“, „efikasne“ i privilegovane) pojedince. Na taj način, državno (uglavom političko-partijsko) nasilje je preraslo u nasilje nad državom, narodom i "liberalizacijom". Pri tome, nasilje tumačimo kao „ograničeni pristup resursima... razni oblici socijalne patologije“ (prema: North, Walis i Weingast, 2009). Podrazumijeva se da je umjesto racionalne upotrebe rezursa korišćena (primjenjivana) njihova zloupotreba.

3. PROBLEMI EKONOMSKOG MODELIRANJA

Moderna ekonomija se previše bazira na ekonomskom modeliranju kao formalnom opisivanju ekonomskog ponašanja, procesa ili pojava, čija se struktura definiše ne samo prema njihovim objektivnim karakteristikama, nego i prema subjektivnom ciljnom karakteru istraživanja. Postoje realna ograničenja modeliranja sa aspekta mjere i stepena u kojem ti modeli odražavaju (ili ne odražavaju) ekonomsku stvarnost.

Saznavanje ekonomske stvarnosti je proces teorijskog stvaralaštva (kritike, uopštavanja, interpretacije i valorizacije činjenica). On podrazumijeva aktivnost ekonomskih istraživača na otkrivanju (dešifrovanju) objektivnog sadržaja i značaja činjenica. Takvo teorijsko stvaralaštvo u višestepenom procesu saznanja naziva se naučna metoda. Ona je "tehnika ili navika uma da vlada činjenicama, koja stalno pomiče granice nauke" (J. Schumpeter). Ekonomija koristi posebne (sopstvene, specifične) i opšte metodološke postupke: apstrakciju, konkretizaciju i verifikaciju. Konkretizacija je postupak povezivanja ekonomskih teorija sa ekonomskim pojavama, koje se mogu direktno posmatrati, tako da predstavlja operacionalizaciju teorije. Njen rezultat je ekonomski model, koji predstavlja pojednostavljenu sliku ekonomske stvarnosti u kojoj se ista svodi na bitne odrednice, suštinska obilježja strukture, ono najbitnije što opredjeljuje i utiče na izgled jednog ambijenta (procesu) u stvarnosti. Ekonomski model mora biti jednostavan i razumljiv, jer je to svrha svođenja ukup-

nosti na bitne konture. Njegov cilj je da pojednostavi složenu ekonomsku stvarnost i objasni načine na koje egzogene promjenjive djeluju na endogene promjenjive.

Ekonomski model se sastoji iz varijabli (promjenjivih), relacija i parametara. *Varijable* su ekonomske pojave koje proučavamo (npr. kod modela ponašanja potrošača varijable su količine, cijene, dohoci i ukusi potrošača). One mogu biti endogene (zavisne) i egzogene (nezavisne). Endogene varijable su određene djelovanjem sistema koji proučavamo (cijena, plata, zaposlenost, kamata), a egzogene su spoljne u odnosu na analizirani sistem i uzimaju se kao nešto unaprijed objektivno dato. Relacije su odnosi između ekonomskih pojava u modelu. One mogu važiti po definiciji (identiteti: prihod je jednak proizvodu cijene i količine, ili uslovi ravnoteže: kada je ponuda jednaka tražnji). *Relacije* ponašanja odražavaju ponašanje ekonomskih subjekata (reakciju) koje je uglavnom dosledno (npr. kad pada cijena neke robe potrošači teže da kupe veću količinu) Institucionalne relacije pokazuju uticaj državnog regulisanja na ekonomske kategorije ili pojave (npr. uticaj poreza i doprinosa na dohodak potrošača). Tehničke relacije pokazuju odnose između ekonomskih i tehničkih veličina (npr. između veličine ulaganja faktora proizvodnje i količine proizvoda). *Parametri* su teorijski nepromjenjive ekonomske pojave u modelu (konstante), koje stalno utiču na promjenjive ekonomske pojave (varijable) i na relacije. Smatra se da je ekonomski model logički završen kad su egzogene promjenjive date, a broj strukturnih relacija (jednačina) jednak broju nepoznatih endogenih promjenjivih, čija dejstva treba objasniti. Na kraju, verifikacija je postupak provjeravanja ekonomskih zakona i teorija (kao ekonomskih apstrakcija, principa ponašanja) u stvarnom ekonomskom životu, tj. Utvrđivanje stepena tačnosti teorijskih predstava o realnom ekonomskom životu. U ekonomiji se najviše koristi statistička verifikacija.

Prilika je da se podsjetimo da je J. Galtung (1977) davno istakao tri osnovna aspekta naučne djelatnosti: empirizam, kriticizam i konstruktivizam (slika 2). Upravo njihova interakcija i mijenjanje osigurava razvoj nauke. Oni omogućuju ne samo da se opiše postojeće ponašanje, pojave i procesi, nego i da se stvore pretpostavke za korekciju i unapređenje stvarnosti. Međutim, vrlo često niču pokušaji apsulutizacije jednog od aspekata koherentne naučne djelatnosti.

Slika 2: Opšta Galtungova koncepcija društvenih nauka

Izvor: Galtung, 1977, 41-71

Ekonomisti se oslanjaju na upotrebu najsofisticiranije ekonometrijske metodologije, koja je posljednjih decenija doprinijela velikom napretku u smislu usavršavanja strategije identifikacije i rješavanja problema endogenosti (Angrist i Pischke, 2010). Adekvatna strategija identifikacije ekonometrijskog modela za ekonomiste znači da je problem endogeno riješen. Zbog toga se veoma često istraživačke teme biraju s aspekta dostupnosti strategija identifikacije (npr. instrumentalne varijable, a ne obrnuto – prema: Gelman, 2009).

Za ekonomiste se uloga teorije u empirijskim istraživanjima podrazumijeva, jer se radi o formalnom matematičkom modelu, u kojem se idealno ocjenjuju regresije, koje se izvode direktno iz modela (“strukturni model”). Pa ipak, najčešće teorijski model specificira samo opšti pravac odnosa (veza) između varijabli, koji se istražuje empirijski. Pri tome se smatra da je određen (izabrani) matematički model, po definiciji, primjenjiv (prilagodljiv) na različite objekte istraživanja, preko jednostavnog preimenovanja varijabli.

Zahtjevi za visokim kvalitetom ekonometrije prisiljavaju ekonomiste da postavljaju visoke zahtjeve prema kvalitetu podataka u smislu broja posmatranja. Teško je pronaći dobar ekonomski rad koje ne koristi panel podatke i mikro podatke. Takve podatke, po pravilu, ne može generisati jedan istraživač. Zbog toga ekonomisti često koriste iste *baze podataka*, a onda mijenjaju samo istraživačke hipoteze i ekonometrijske metode. Kao rezultat se dobija cijeli ciklus sličnih radova (tzv varijacije na temu), koji se razlikuju samo prema metodologiji ekonometrije. I svi oni, koliko god to izgledalo paradoksalno, pretenduju da budu originalni, a tako ih najčešće i tretiraju na raznim naučnim bazama (SSCI, Scopus i dr.).

Savremena ekonomska teorija se zasniva na konvencionalnim ekonomskim modelima, preko kojih (ipak) nije bila u stanju da predvidi mnoge pojave, među njima ni globalnu ekonomsku i finansijsku krizu, koja je počela 2008. Ta činjenica je stimulisala široke rasprave i preosmišljanje temelja ekonomske nauke, koje se u osnovi vrti oko tri teme (Drašković, V., Pupavac, Drašković, M. i Dorokhov, 2016):

- suštinski problemi teorije (dominacija formalizma),
- metodološki i epistemološki uzroci i
- institucionalni uzroci, koji ukazuju na potrebu promjene postojećeg modela (pa čak i paradigme), i to ne samo u dijelu kritike ključnih pretpostavki mainstreama, kojeg neki nazivaju “teorijom tržišnog fundamentalizma”, uključujući i pojmove “efikasnih tržišta” i “racionalnih očekivanja”. Radi se o prevelikom pojednostavljivanju i apstrahovanju ekonomske stvarnosti, što radi i ekonometrijsko modeliranje.

Najaktualniji je problem „ontologije“ (koji se manifestuje u obliku problematike „podudaranja“ između teorije i stvarnosti koju ona opisuje) u naukama u kojima dominiraju formalne metode prezentacije znanja. Rješenje toga problema u ekonomskoj teoriji u metodološkom pogledu vrši se na dva načina:

- ispoljavanjem (rekonstrukcijom) i analizom osnovnih ontoloških pretpostavki i kritika njihove nerealnosti i
- razvojem interpretativnog konteksta, koji omogućuje povezivanje modela za ekonomsku stvarnost i postavljanje pitanja njegove primjenjivosti.

Podržavajući kvalitetnu i korisnu primjenu matematike i statistike u oblasti ekonomske optimizacije, potrebno je ukazati na problem *predominacije* metodologije matematičko-statističkog modeliranja u ekonomskoj nauci. Zanimljivo se osnovna i objektivna ograničenja (kao što su npr. dostupnost, asimetričnost i selektivnost informacija), neprimjenjivost i apstraktnost ekonometrijskih modela. Pored toga, ponekad se u ekonomskim časopisima objavljuju radovi s korelacijama i regresijama, koji nemaju baš nikakve veze s ekonomijom. Ili se čak i radovi iz političke ekonomije na volšeban način matematiziraju, što je primijetio P. O'Hara (2014, pp. 161-192). Nije rijetkost da autori i koautori, koji čak ne znaju ni osnove matematike i statistike objavljuju matematizirane članke iz ekonomije.

Navalentna obrada i publikovanje marginalnih ekonomskih tema čini ih sasvim irelevantnim za ekonomsku politiku i ekonomsku teoriju. Mnogi radovi ne objašnjavaju ni turbulentnost, no volatilitnost osnovnih procesa i pojava u ekonomskoj stvarnosti. Na taj način, došlo se do paradoksa da ekonomsku nauku navodno mnogo bolje od ekonomista znaju matematičari, statističari, informatičari, sociolozi, psiholozi i drugi. Čini se da to nekome odgovara: onima koji ne žele se piše kritički o alijenaciji, eksploataciji, monopolizaciji, dominaciji, neoimpeijalizmu i sl.

S druge strane, postoji nešto što bi se moglo nazvati fenomenom autorskog dokazivanja, jer je sve (ili skoro sve) faktički podređeno pragmatičnoj potrebi sticanja naučnih referenci, koja se pretvorila u veoma unosan publicistički biznis širih razmjera. Zbog svega toga, u posljednje vrijeme se sasvim opravdano i logično podvrgava sumnji čak i sam predmet ekonomske nauke, jer se tvrdi (vidi npr. North 1997, p. 25; Colander i dr. 2010, p. 12) da ona, pored ostalog, *mora* izučavati i uslove („kontekst“) u kojima ekonomski subjekti obavljaju izbor.

4. POSTOJI LI KRIZA EKONOMSKE NAUKE?

Poslije dugogodišnje i dominirajuće najezde ne samo dopuštenog, nego možda i programiranog tematskog i sadržajnog „svaštarenja“ i formalizacije u ekonomskoj nauci (matematičkog, statističkog, tehničkog, operacionalističkog i instrumentalističkog), kao i ignorisanja kritičke ekonomske misli i deskriptivne metodologije, mnogi ekonomisti se s pravom pitaju: da li je ekonomska nauka u krizi? Prihvatajući rizik od moguće greške, navedeno pitanje se može formulisati I na ovaj način: da li je ekonomija izgubila svoju dušu, identitet, kritičku oštricu i svoju osnovnu profilaciju? Zbog svega toga, mnogi autori smatraju da je potrebno temeljno preispitivanje aktualne naučne paradigme ekonomske nauke. Navedeni problem je u jednom eseju nazvan složenicom „*neuka nauka*“ (Drašković, 2015, p. 5).

Ekonomska nauka je odavno i značajno promijenila svoj imidž i suštinu postojanja u pojedinim oblastima u kojima je ekonomska logika izgubila svoj kulturni, edukativni, naučni, društveni i politički kontekst, a samim tim i onu neophodnu crvenu nit koja se zove *kritička misao*. Naglim prelaskom na predominaciju matematičko-statističke metodologije i neoliberalne ideologije, značajno je osiromašen misaoni horizont ekonomije i njen nekadašnji bogati metodološki arsenal. Pri tome nemamo namjeru da umanjimo izuzetan naučni značaj matematike i statistike, niti funkcionalnu, racionalnu i neophodnu primjenu njihove metodologije u ekonomiji. Međutim, suvišna i pretjerana apsolutizacija ekonometrijske metodologije dovela je do velike predmetne banalizacije. Zbog toga je ekonomska nauka faktički i neopravdano stavljena u zapećak. Izbjegavaju se čak i oni rijetki, kritički i korisni ekonomski sadržaji, formati, segmenti i sižeji, koji su tradicionalno postojali, iako su (često) bili zanemarivani i ignorisani od političara.

Temeljnim istraživanjem dostupnih i selektovanih časopisa (tabela 1), utvrdili smo da se 93,2% radova u njima bavi raznim oblicima matematičko-statističkog modeliranja (od čega na SSCI listi 93,9% a na Scopusu 92,5%). Bez obzira što se radi o podacima koji su kontekstualnog i ograničenog značaja (zbog malog izabranog uzorka), ipak su dobijeni podaci veoma simptomatični. Čak i kao takvi (uslovni i ograničeni), oni na određeni način potvrđuju ispravnost polazne hipoteze, koja je formulisana na bazi dugoročnih opštih zapažanja i istraživanja. Pretjerana fascinacija optimizacijom svega i svačega, a najviše raznih marginalija, na brzinu se pretvorila u svojevrstan (negativan) fenomen ekonomske periodike. Ona je po inerciji izazvala reforme prilagođavanja i dovela do određenih iskrivljavanja naučnih kriterijuma i strategija. Novi kriterijumi i ocjene su relativizovali smisao naučne „čistoće“ i pretvorili se u destruktivno sredstvo uticaja na mnogim univerzitetima. Ovdje se idealno uklapa izjava D. Arnolda i K. Fowlera (2011): „*Kada postizanje određenog indikatora postaje cilj, on prestaje biti dobar indikator*“.

Praveći vještačku (najčešće apstraktnu) barijeru i povećavajući rastojanje između ekonomskih znanja i (često okrutne, surove) realnosti (prividnog i stvarnog), ekonomija je praktično i konačno potcijenjena i marginalizovana. Mora se priznati da je tome obilato doprinijela uobičajena (ali povećana) dominacija politike nad ekonomijom, ispod koje se (bezuspješno) skrivaju povlašćeni interesi novokomponovanih društvenih „elita“. Nabujali su i sve akademske oblasti preplavili pojedini izvedeni ekonomski „tokovi“ (discipline), kao što su npr. menadžment i marketing. Kao rezultat, ekonomija je postala njihova sluškinja! Simptomatično je da su njima počeli na se „ozbiljno“ bave i stručnjaci iz oblasti tehničkih nauka!

Pa ipak, u teorijskom optičaju su nekako o(p)stali neki tradicionalni i alternativni izuzeci (pravci), poput istorije ekonomske misli i regionalne ekonomije, a zaživjeli su (srećom) institucionalna ekonomija, ekonomije znanja i neke druge važne ekonomske discipline. Ali, oni se u praksi više pominju u akademskom i/ili dnevno-političkom kontekstu, nego što se stvarno primjenjuju u naučnim istraživanjima, za koja se u nerazvijenim državama izdvaja izuzetno malo. Valjda se misli (na žalost) da su navedene teorijske discipline ne samo previše apstraktne,

nego na određeni način i opasne (jer mogu otkriti suštinu stvari), pa mogu predstavljati remetilački faktor društveno-ekonomskog razvoja. Prilika je da poodšetimo da je znanje (logično) prioritet u razvijenim državama!

Tabela 1: Komparativni pregled vrste objavljenih naučnih radova u selektovanim časopisima

Naziv časopisa/ Uzorak (br. izdanja)	Baza podataka	Oblast	
		Broj objavljenih radova iz matematičko- statističkog modeliranja	Broj objavljenih radova iz teorijskih tema
„Panoeconomicus“ / 10 izdanja	SSCI	63 (95,5%)	3 (4,5%)
„Economic research“ 10. izdanja	SSCI	125 (94%)	8 (6%)
„Proceedings of Rijeka Faculty of Economics“ / 5 izdanja	SSCI	31 (100%)	0
„Amfiteatru Economics“ / 13 izdanja	SSCI	132 (94,3)	8 (5,7)
„Transformations in Business & Economics“ / 11 izdanja	SSCI	125 (85,6%)	21 (14,4%)
Prosjeak za SSCI		93,9%	6,1%
„Economic Annals“ / 9 izdanja	Scopus	53 (98%)	1 (2%)
„Croatian Economic Survey“ / 5 izdanja	Scopus	20 (87%)	3 (13,05%)
Prosjeak za Scopus		92,5%	7,55%
UKUPAN PROSJEK		93,2	6,8

4.1 Publicistička standardizacija ekonomske nauke

U vodećim svjetskim naučnim časopisima iz ekonomije primijetno je da je ona globalizovana, unifikovana i standardizovana. Od nekadašnje društvene nauke, ona je značajnim dijelom pretvorena u metodološki programiranu i hibridnu „instant“ nauku, koju ne razumiju ni mnogi profesionalni ekonomisti, a kamoli obični ekonomisti i svi oni kojima je tobože namijenjena. Preko dirigovanih globalnih i regionalnih „prosvetiteljskih“ i „reformskih“ kanala, metodom satelitskih spojenih sudova, navedeni „elitni“ (centralni) naučno-publicistički trend vodećih izdavača i njihovih mentorskih „baza podataka“ brzo se nametnuo ostalima (zaostalima), tj.

naučnoj periferiji. Nesporno je da je navedeni “edukativni” i “razvojni” proces imao paralelnu neoliberalističku podršku.

Bez potrebnog i neophodnog naučnog opreza i selektivnosti (mjere), razne kvantifikacije (brojevi, korelacije i regresije, često s kabinetskim i izmišljenim podacima, kao i dokazivanjem nekih bizarnih činjenica tipa “*ulica je mokra kad pada kiša*”) su zauzele mjesto koje pripada ljudima i privredi. Odgovori na svakodnevna životno važna ljudska i privredna pitanja supstituisani su apstraktnim, nerazumljivim i insertnim konstrukcijama i analizama (koje su ponekad ili čak često – potpuno beznačajne za ekonomiju). Na taj način, diskursnom redukcijom predmeta istraživanja ekonomske nauke na nebitne statističke regresije i korelacije, drastično je narušena nesporna istina da ne postoji univerzalna ekonomska teorija (pa i naučna metodologija), za sva vremena i za sve prilike. Stvorena je nova teorijska dogma u ekonomiji, koja pretenduje da bude naučna istina (iako je svojom minornošću, apstraktnošću i parcijalnošću vrlo daleko od nje).

Navedena (nova) dogma je dodatno snizila poljuljani humanitarni ugled, nivo i značaj ekonomije. Ona je zasnovana na nedopustivom i proizvoljnom ekonomskom redukcionizmu, koji je ekonomsku nauku doveo u bezlični i jalovi teorijski nihilizam (kao što su npr. alternativne institucije dovele privrede i društva u institucionalni nihilizam). Svjesno nametnuto modeliranje parcijalnih tehničkih relacija i (često) kabinetskih podataka i izmišljenih anketa neutralizovalo je ionako rijetku (nepoželjnu) kritičku misao. Takođe je na određeni način relativizovano propagirano i ozakonjeno pravo ljudi na slobodan izbor u raznim oblicima ekonomskog ponašanja i stvaralaštva. Jasno je da je sve to, pored značajnog komercijalnog efekta, oprobani (rekli bi klokotristički – sipanje prašine u oči) način da se zamagle stvarni ekonomski i društveni problemi (eksploatacija, alijenacija, monopolizacija, netržišno bogaćenje, plišano pokoravanje, dužničko ropstvo, dominacija, negativna selekcija, jatačka ekonomija, sociopatološke pojave itd.). Stvoren je raskorak između diferencirane i formatski standardizovane ekonomske nauke i personificirane ekonomske politike, tj. između krizne pozitivne ekonomije i zloupotrijebljene normativne ekonomije.

Zbog toga se objektivno otvorilo pitanje: kako se može ekonomskoj nauci vratiti izgubljena duša (raison d’être, logiku, priliku, metaforičnost, kritiku, retoriku, misaonost, filozofiju, umjetnost, karakter, reputaciju, argumentaciju i literalnost, jer je ekonomija sve to skupa)? Naravno, s objektivnih i neutralnih naučnih pozicija, bez ideoloških precjenjivanja i potcjenjivanja, bez zlokobnih interesnih motiva i pustih političkih poruka. E. Davar (2015) smatra da se kriza i degradacija ekonomske nauke produžavaju od početka prošlog vijeka, poslije jačanja pozicija neoklasične škole. Ona ističe da ta tvrdnja zvuči možda paradoksalno, jer su se u međuvremenu pojavili korisni alati poput matematičkog programiranja, teorije igara, ekonometrije i moćnih računara. Kritikujući često uprošćeni, apstraktni i nerealni karakter modelskih promjenjivih, ona podržava metodologiju koja je u najvećoj mjeri bliska ekonomskoj stvarnosti, jer mora postojati obratna veza između teorije i prakse, kao i osnovni princip uzročnosti ekonomskih pojava.

Krizi ekonomske nauke značajno doprinosi ozakonjeni fenomen uprošćavanja i primitivizacije naučnog znanja. Njega čine dva paralelna i prožimajuća zahtjeva. *Prvi* je rigorozni, neselektivni i univerzalni zahtjev (zakonski utemeljen) za obaveznim objavljivanjem naučnih radova na relevantnim i prestižnim naučnim bazama SSCI i Scopus. I to ne više kao prvi autor, u timskom radu, nego samostalno! Najveća ironija je u tome što niko od predlagača navedenih novih pravila ("mjerila") nije nikad objavio rad ni u ozbiljnijem regionalnom časopisu (osim kad su ih „šlepali“). *Drugi* zahtjev je posljedičan i vezan je za izuzetno poželjnim (skoro obaveznim) statističko-matematičkim modeliranjem, ne samo u ekonomiji, nego čak i u ostalim društvenim naukama. Naravno, nejasno je kako će mnogi ekonomisti i "društvenjaci" uspjeti da matematički i statistički modeliraju... Moraće to, ipak, da radi za njih neko drugi.

Ali, „reformatorima“ to ne smeta. Samo je bitno da se zadovolji (vještački i nepotrebno nametnuta) forma. Na taj način, ekonomska nauka gubi ne samo svoj smisao i suštinu postojanja, nego i kritičku oštricu i originalnost. Jer, modeliranje ne zna da radi većina ekonomista i "društvenjaka". A i neki koji bi to trebali da znaju – ne mogu se pohvaliti naučnim referencama. Suštinski, u ekonomskoj nauci se na taj način urušava kanonska struktura njenih fundamentalnih znanja i većina dosadašnjih metodologija na kojima su ista počivala. To je nametnuti (preuzeti) trend. On je na Zapadu višestruko relaksiran: univerzitetskom masovnošću, naučnom ozbiljnošću, postojanjem baza podataka, sasvim drugačijim sistemom organizovanja naučnih istraživanja, raznim stimulacijama, projektnim istraživanjima, timskim radom itd. Ali, navedeni trend je izuzetno opasan u nerazvijenim državama s malim nivoom razvijenosti znanja, naučne infrastrukture i nauke i još manjim ulaganjima u njih.

5. UZROCI NAUČNE MITOLOGIZACIJE

Mitološka saznanja karakterišu prvobitnog čovjeka. Mitološko „stvaralaštvo“ se uglavnom odnosi na daleku. Ali, u nekim slučajevima se pojavljivalo i bitisalo čak i u bliskoj prošlosti. Sjetimo se samo nekih političkih, ideoloških i ekonomskih mitova u eksperimentalnom socijalizmu. Na žalosti, neki mitovi su i danas još tu, kruže svakodnevno oko nas. Oni stvaraju pogrešne razvojne (strategijske) putoke i prijete da unište dosadašnje akumulirano znanje.

Nije valjda sporno da mitologija i nauka protivuriječe jedna drugoj, tj. da se međusobno isključuju. Pri tome je logično da nauka nesumljivo i uvijek pobjeđuje, razobličava, opovrgava i ruši sve mitove. Rijetki su slučajevi u svijetu da se bilans između mita i nauke može pomjeriti na stranu prvoga. Ali, ipak, kad se (i ako se) to dogodi, riječ je o mitologizaciji nauke. Zato se postavlja pitanje: da li je, kako je i zašto to moguće?

Izgleda da je u uslovima opšte krize i gubitka kontrole – sve moguće! Jer, mit ne može da nikne na pustom mjestu, nego samo u uslovima koji su izmakli društvenoj kontroli. Dakle, svaki mit treba odgovarajuće uslove (uzroke).

Prvi uzrok je upravo opšta i dugoročna kriza, u kojoj djeluje poremećen sistem društvenih vrijednosti, sa sniženim kriterijumima. On podrazumijeva afirmaciju i reprodukciju sistema lažnih vrijednosti, koji se u nr. oblasti (neopravdano omasovljenog) visokog obrazovanja ogleda u stvaranju fiktivnih rezultata (diploma, titula i zvanja) bez odgovarajućih ulaganja (učenja, naučnog rada, referenci i znanja).

Drugi uzrok je dugoročno forsiranje infantilizacije i imitacije nauke, od hiperprodukcije naučnih kadrova, studijskih programa, fakulteta i diploma (na svim nivoima), preko gašenje naučnih instituta kao hramova naučnih istraživanja i zanemarljivog finansiranja nauke do potcjenjivanja i svakojake relativizacije istinskih naučnih rezultata (nacionalnih naučnih monografija, nacionalnih naučnih časopisa i svega onoga što zahtijeva dugoročan, predan i kompetentan naučni i timski rad).

Treći uzrok je nebriga, nečinjenje, neodgovornost i ćutanje društva (od naroda, preko akademskih krugova do vlasti) o znanju uopšte i nauci. Konkretno, u kuloarima, po kafanama, skoro na skoro svim mjestima, a posebno u medijima posprdno se priča i piše o pojedinom naučnim „oriđinalima“ i „demonima“: plagijatorima, manipulatorima i uzurpatorima. Ali, osim stejkholderske identifikacije, baš niko baš ništa konkretno ne preduzima da se isti razobliče, zaustave i izopšte. Ovaj uzrok bi se mogao nazvati masovna politika naučnog samoubistva.

Četvrti uzrok je optimistički mentalitet bez pokrića, koji se zasniva na bolesnoj ambiciji mnogih (pa i istinskih mediokriteta) da se u situaciji veoma sniženih kriterijuma potcjenjuje ukupan naučni ambijent i tuđa naučna ostvarenja, a precjenjuje sopstvena mašta o nauci, koja često rezultira u ukorijenjenoj i ozakonjenoj iluziji da je moguće pretvoriti zanat u nauku, neznanje i blef u znanje. U stvarnosti se to i događa u pojedinim slučajevima, koji su široko poznati i akademskoj zajednici, i van nje, ali se oni uporno tolerišu. Vjerovatno su razlozi istovjetni onima koji postoje i djeluju u uslovima hermetičke opšte društvene sredine.

Peti uzrok je političko i medijsko stvaranje kulta navodnih „velikih naučnika“ (sa zaista lažnim referencama), na štetu objektivnog, provjerljivog i masovnog (sa)znanja o njihovoj značajnoj i/ili nepostojećoj kreativnosti. Navedeni naučni dogmatizam je predvorje i temelj mitologizacije nauke. Jer, on ne briše (jer je to nemoguće), nego banalizuje i marginalizuje jasne granice između stvarnog i prividnog, očiglednog i spornog. Na taj način se omogućuje prisvajanje kompleksne i značajne anti-naučne rente, ali i raznih drugih oblika njene „nadgradnje“.

Šesti uzrok je opšteg karaktera i čini ga deficit institucija u društvu. Nauka je samo jeda od društvenih podsistema, koji dijeli sudbinu opštih društvenih kretanja. U institucionalizovanim uslovima nije moguće nekažnjeno djelovanje alternativne kvazi-nauke i socijalne patologije, koja se uvijek zasniva na oportunističkom ponašanju.

Sedmi uzrok je rigidna, zarazna, elitistička i nealternativna interesna povezanost i jednostranost, koja dominira i opstaje u uslovima visokog stepena postojanja

oportunističkog neznanja i supstitutivnih alternativnih institucija, koji marginalizuju ne samo nauku, nego čak i potrebu i motivaciju za njom.

Osmi uzrok po svojem značaju sigurno nije posljednji, ali je dovoljan da zaokruži poročni spisak navedenih uslova (uzroka) mitologizacije nauke. On se odnosi na česte palijativne, improvizatorske, neuke i neodgovorne pokušaje nekakvog improvizatorskog (djelimično zakonski sporog) reformisanja nauke. Ti pokušaji su previše česti i prave se uglavnom subjektivno, po mjeri reformatora. Oni se ponekad čak modelski smjenjuju vezano za izborne mandate ključnih funkcija, do kojih se dolazi procedurom političkog diktata, čiji je glasački ishod unaprijed poznat. Poslije toga rukovodilac vrši subjektivni (da li i nametnuti?) izbor najbližih saradnika, koji imaju problematične kvalitete i reference.

Umjesto komentara, dovoljno je citirati Napoleona Bonapartu: „Najveća nemoralnost je – raditi posao koji ne znaš da radiš!“.

6. ZAKLJUČAK

Ekonomija izučava veoma značajan i specifični segment života – sticanje dobara (bogatstva), njihovu raspodjelu i potrošnju. Ona se svodi na nauku o izboru kombinacija između rijetkih resursa i neograničenih potreba. To već na startu predstavlja specifičnu konfliktnost, ništa manju od one između usklađivanja ciljeva socijalne pravednosti (jednakosti, solidarnosti, altruizma, garancija, detrimisanost, prinuda) i ekonomske efikasnosti (tržišne verifikacije, konkurencije, neizvjesnosti, sloboda). Upravo zbog navedene konfliktnosti, kao i velikih interesnih motiva, ekonomija je uvijek bila podređena politici, u manjoj ili većoj mjeri. Zbog toga su posljedično nastale razne njene metodološke degradacije i mitologizacije. Njihov osnovni cilj bio je da paradoksalno zanemare i otupe oštricu ekonomske kritike. To je bitno doprinijelo krizi ekonomske nauke, njenoj fetišizaciji i zloupotrebi. Prednje je idealno poslužilo realizaciji elitističke strategije magistralnih globalnih i tranzicijskih tokova.

Postojanje velikog broja raznih teorija, korišćenje specifične metodologije i primjena znanja brojnih nauka svrstali su ekonomiju u red ozbiljnih nauka, egzistencionalno značajnih. Na žalost, njene naučne rezultate i razvoj pojedinih njenih naučnih ideja, uvijek je sputavala i relativizovala *politika* kao determinator i dominator, a posebno su to radili svakojaki alibi, kvazi i *a priori* ekonomisti (apologete), koji su tumačili ekonomiju u skladu sa dnevno političkim interesima, umjesto da to rade *ex professo* (stručno, kompetentno i učeno).

LITERATURA

Angrist, J., Pischke, J-S. (2010), „The Credibility Revolution in Empirical Economics: How Better Research Design is Taking the Con out of Econometrics“, *NBER Working Paper*, No. 15794, pp. 1-37.

Arnold, D.N., Fowler, K.K. (2011), „Nefarious Numbers“, *Notices of the AMS*, Vol. 58, No. 3.

Blaug, M. (1996), *Economic Theory in Retrospect* (5th edition), Cambridge University Press, Cambridge.

Colander, D. et al. (2010), „The financial crisis and the systemic failure of academic economics”, *Voprosy ekonomiki*, No. 6, 10-25.

Davar, E. (2015), „Crisis of Economic Science: Causes and Remedy”, *Terra Economicus*, Vol. 13, No. 2, 73-83.

Drašković, V. (2014), *Neoliberal metaphor as a quasi-economic paradigm in function of vulgarized institutional monism and an experiment of interest*, SPH, Celje – Osijek – Czestochowa – Kotor.

Drašković, V. (2015), „Neuka nauka”, *Ekonomski eseji*, Vol. 1, No. 1-2, 5-6.

Drašković, V. (2016), „Križa ekonomske nauke i problemi visokog obrazovanja”, *Ekonomске ideje i praksa*, br. 20, ss. 27-41.

Drašković, V., Pupavac, D., Drašković, M., Dorokhov, A. (2016), „Monistička i matematička modeliranja kao supstituti političke ekonomije», u: *Novi vek političke ekonomije*, ur. B. Vasiljević, B. Drašković, Fakultet političkih nauka, Institut političkih nauka, Beograd, ss. 327-352.

Drašković, M., Lakic, S., Draskovic, V. (2016), „Contemporary Substitutes of the Political Economy”, *Economy of region*, No. 1, 37-45.

Galtung, J. (1977), „Essays in Metodology”, *Metodology and Ideology*, Vol. I. 41-71.

Gelman, A. (2009), „A statistician’s perspective on “Mostly Harmless Econometrics: An Empiricist’s Companion”, by Joshua D. Angrist and J’orn-Steffen Pischke”, *The Stata Journal*, Vol. 9, No. 2, 315-320.

Kuhn, T. S. (1962), *The Structure of Scientific Revolutions*, Chicago University Press, Chicago.

North, D. C. (1997), „Some Fundamental Puzzles in Economic History/Development” in W. B. Arthur, S. N. Durlauf, and D. A. Lane (eds.), *The Economy as an Evolving Complex System II.*, Addison-Wesley.

North, D. C., Walis, J. J., Weingast, B. R. (2012), *Violence and Social Orders – A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*, The Syndicate of the Pres, Cambridge.

O’Hara, P. A. (2014), „Political Economy of Love: Nurturance Gap, Disembedded Economy and Freedom Constraints within Neoliberal Capitalism”, *Panoeconomicus*, Vol. 61, No. 2, 161-192.